

Лютак Оксана Зіновіївна

*Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

Кандидат психологічних наук, доцент

Висоцька Лідія Миколаївна

*Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

Студентка 4 курсу

м.Івано-Франківськ

УЯВЛЕННЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ ПРО ТРАДИЦІЙНУ І СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ СІМ'Ю

Сім'я є одним з найважливіших інститутів соціалізації людини, адже більшу частину свого життя людина росте і виховується в родині, спостерігає за поведінкою своїх батьків. Яким буде її сімейне життя в майбутньому у багатьох випадках залежить від уявлень що сформувались у дитячі та юнацькі роки. Молодих людей неможливо вважати підготовленими до шлюбу, якщо в них не сформовані чіткі уявлення про те, для чого вони одружуються, чого очікують від майбутньої сім'ї, які сімейні відносини хотіли б побудувати, які обов'язки покладає на них шлюб.

Тому соціальні уявлення молоді про сім'ю, про її традиційні особливості й сучасні трансформації вимагають постійного наукового вивчення, що допомагає, по-перше, прогнозувати її розвиток як інституту соціалізації, координувати її взаємодію з іншими соціальними структурами держави, надавати необхідну психологічну допомогу та підтримку молодим сім'ям.

Історично-етнографічні дослідження української сім'ї належать Ю.Гошку, академіку М.Грушевському, О.Кравець, Г.Курилович, П.Чубинському та ін. Теоретичні розробки основних тенденцій розвитку сучасної сім'ї в галузі соціальної психології та психологічного консультування проводили О.Бондарчук, Л.Заграй, В.Кравець, М.Левицький, О.Ліщинська, М.Пірен, В.С.Торохтій, Г.М.Федоришин та ін.

Аналізуючи розвиток української сім'ї, М.Грушевський стверджує, що на своїй праатьківщині наші племена жили в патріархальному побуті та мали моногамну сім'ю. Але від виникнення і до нашого часу сім'я співіснувала з іншими типами шлюбно-сімейних відносин – великою і розширеною сім'ями. Відбувався постійний взаємоперехід і взаємоперетворення одних типів сім'ї в інші; зустрічалися пережитки старих або примітивних форм (під впливом спеціальних чи економічних обставин) [6; 8]. Остаточному розпаду великої сім'ї патріархального типу сприяв розвиток капіталістичних відносин.

Сучасні українські сім'ї можна поділити на два основних типи: просту (малу, індивідуальну, нуклеарну), що складається з одної шлюбної пари з дітьми або без дітей, і складну (розширену, нерозділену, братську), яка складається з кількох простих сімей. Найпоширенішим типом є нуклеарна сім'я, до складу якої входять дві послідовні, кровно споріднені генерації: батьки та неодружені діти. При цьому серед українців міцно зберігається принцип «не покидати самотніх батьків» [8].

Крім переходу від великої розширеної сім'ї до нуклеарної, від багатодітності (5-ти і більше дітей) до малодітності (1-2 дитини) і планованого дітонародження, сучасна українська сім'я має свою специфіку, зумовлену впливом культурно-історичних чинників. Вчені виокремлюють наступні її особливості [2; 3;4]: основою укладання шлюбу є кохання, емоційне прийняття та підтримка; взаємини між подружжям стали рівноправними, зросла роль психологічних, моральних чинників стійкості сім'ї; значно розширились обов'язки чоловіка відносно побуту, виховання дітей, дозвілля тощо; батьки у вихованні дітей перейшли на принципово нову, гуманістичну позицію, до дитини ставляться як до особистості, що має право на вільний вибір власного

життєвого шляху. Проте, заклопотаність батьків кар'єрою, надто високий рівень автономності дітей від батьків призводить до того, що значну частину часу діти проводять поза сім'єю.

Проблемою сучасною сім'ї є відсутність мужчин у декількох поколіннях, а також їх відсутність у багатьох інститутах соціалізації – дитсадках, школах тощо. Декілька поколінь залежать одне від одного не тільки духовно, але й матеріально: молоді люди проживають разом з батьками без надії на власне житло; тому межі між сімейними підсистемами дифузні, погано структуровані, влада в сім'ї часто належить дідусям і бабусям. Особливою проблемою є зростання кількості неповних сімей, соціальних сиріт, насильства в сім'ї, позашлюбної дітонороджуваності [1; 7].

Слід зазначити, що хоча традиційна українська сім'я була патріархальною, жінка мала відносну незалежність від чоловіка, оскільки в період його відсутності переймала всі функції життєдіяльності сім'ї. Певне рівноправ'я подружжя, що історично склалося, стало важливою запорукою міцності сім'ї.

Розлучення суворо засуджувалось громадою, виправдати такий вчинок можна було лише через неможливість мати дітей. Якщо чоловік або жінка покидали власну сім'ю і жили «на віру», вони були невінчані, і не вважалися за сім'ю. Самотніх матерів, які народили позашлюбних дітей, батьки часто виганяли з дому, але незаконнонароджена дитина вважалася членом громади. Відсоток позашлюбних дітей на Україні до 1917 року був мізерним [8].

Аналіз функціонально-рольової структури сучасної сім'ї неможливий без врахування цих особливостей. Сьогодні змінився зміст репродуктивної функції, народження дітей перестало бути фактором задоволення потреб сім'ї у робочій силі. Основними спонукальними мотивами стають моральні мотиви: задоволення потреб у виконанні батьківського обов'язку, продовження роду, задоволення почуття материнства-батьківства [5].

З функціонуванням сім'ї тісно пов'язане виконання сімейних ролей. Традиційні сімейні ролі передбачають з боку дружини народження й виховання дітей, створення сімейного затишку, обслуговування сім'ї, підпорядкування

власних інтересів інтересам чоловіка, пристосування до залежності, терпимість до обмеження сфери діяльності. З боку чоловіка – вірність матері своїх дітей, економічну безпеку й захист сім'ї, підтримку сімейної влади й контролю, прийняття основних рішень, емоційну вдячність дружині за прийняття пристосування до залежності, забезпечення аліментів при розлученні [1, с.64-65].

У сучасних молодих сім'ях часто зустрічається як функціонально-рольове перевантаження, так і обмін ролями [8].

Вивчення соціальних уявлень сучасної студентської молоді здійснювалось на базі Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. У дослідженні взяли участь 135 студентів 1-го та 5-го курсу філософського факультету й Інституту історії, політології та міжнародних відносин. Соціальні уявлення молоді вивчались шляхом анкетування, бесіди, виконання творчих завдань і проєктивних методик «Сучасна реальна сім'я», «Сучасна ідеальна сім'я».

За отриманими результатами проведених методик щодо уявлень про сучасну ідеальну сім'ю - переважаючим типом сім'ї є нуклеарна з двома дітьми (переважно діти різностатеві); спостерігається тенденція до окремого проживання від своїх батьків і високого рівня матеріального забезпечення (автомобілями, багатоповерховими будинками, грошима).

Образ жінки-матері, яка виконує функції господині, люблячої дружини і разом з тим має гарний зовнішній вигляд, стильно одягається. В свою чергу батько має фізіологічно розвинену статуру, силу і мужність. У сім'ї панує злагода, любов, спільне проведення дозвілля. Батьки разом виховують дітей та приділяють їм багато уваги й турботи.

Щодо уявлень про сучасну реальну сім'ю, існують наступні тенденції: переважаючим типом сім'ї є нуклеарна з однією дитиною, переважно чоловічої статі. Батьки не відпочивають разом з дітьми, кожен із них займається власними справами. Образ батька характеризується тим, що він проводить вільний час на дивані, дивлячись телевізор, водночас на кухні дружина займається приготуванням їжі, хатніми обов'язками. Також спостерігаються

тенденції соціальних уявлень про зловживання батьками та дітьми алкогольними напоями, тютюновими виробами, наркотичними речовинами. У сім'ях буває фізичне насилля над жінками. Образ матері - вагітна жінка, яка палить, або жінка, яка палить біля візочка з дитиною. Реальні сім'ї - це сім'ї емігрантів, батьки виїхали за кордон заробляти гроші, а вихованням їхніх дітей займається бабуся. Тим часом діти, які позбавленні батьківської уваги, проводять вільний час біля телевізорів та комп'ютерів.

Таким чином ми можемо узагальнити тенденції реальної сім'ї, що проявляються в зниженні народжуваності, зменшенні кількості дітей, збільшенні розлучень та кількості неповних сімей. Відбувається розмивання поведінкових норм у сфері сім'ї та шлюбу, виконання сімейних функцій і ролей; розповсюджуються цінності індивідуалізму, раціоналізму у відносинах між статями, що сприяє розпаду родинних зв'язків та пануванню нуклеарної сім'ї.

Сім'я як соціальний інститут залишатися найважливішим агентом первинної соціалізації, але втрачає колишню патріархальну авторитарність. Відбувається "відділення родини від "важливих" процесів у соціальному житті: зростання соціальної мобільності та часта зміна соціального оточення підсилює відчуження індивіда від батьківського покоління. Сучасна сім'я втрачає ту владу, яку вона мала в традиційній культурі. Відбувся "демографічний зсув": перехід від багатодітності з жорсткою заборонаю щодо застосування засобів запобігання вагітності до індивідуального втручання та регулювання репродукції. Винайдення надійних засобів відокремило сексуальність від продовження роду та зробило самостійною метою.

Список використаних джерел:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: Учеб. Пособие / Андреева Т.В. // – СПб.: Речь, 2004. – 244с.
2. Гребенников И.В. Основы семейной жизни / Гребенников И.В. – М.: Просвещение, 1991.

3. Здравомыслова О.М. Психологические и социокультурные функции семьи / Психология семьи. Хрестоматия. (под ред. Райгородского Д.Я.) // Здравомыслова О.М. – Самара: «Бахрах – М», 2002. – С. 82 – 91.
4. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования.: Учеб. Пособие / Карабанова О.А. – М.: Гардарики, 2004. – 320с.
5. Лютак О.З. Функціонально-рольова структура сучасної української сім'ї / Збірник наукових праць: філософія, соціологія психологія / Лютак О.З. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. 12. – Ч. 2. – С. 98–105.
6. Пірен М.І. Етнопсихологія: підручник / Пірен М.І. – К.: Університет «Україна», 2011. – 526с.
7. Федоришин Г.М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї / Федоришин Г.М. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. – 168с.
8. Чмелик Р. Мала українська селянська сім'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Чмелик Р. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – 143с.
9. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. – М.: Апрель-Пресс, 2000. – 512с.